

Kieskeurig

Een cursus die jongeren met een Autisme Spectrum Stoornis helpt bij het kiezen van een vervolgopleiding na de HAVO of het VWO

DOCENTENHANDLEIDING

Franca Hiddink

Hanzehogeschool Groningen /

Lectoraat Rehabilitatie

Correspondentie: f.j.m.hiddink@pl.hanze.nl

e.l.korevaar@pl.hanze.nl

Hiddink, F.J.M.

Groningen: Hanzehogeschool Groningen / Lectoraat Rehabilitatie

Kieskeurig Docentenhandleiding

Trefwoorden: studiekeuze, autisme, begeleiding

September 2014

Inhoud

Voorwoord	5
Inleiding	6
1. Aandachtspunten Autisme	7
1.1 Autisme.....	7
1.2 Leerlingen met autisme.....	7
1.3 Het cursus materiaal	7
2. Planning	9
2.1 Organisatie en planning van de cursus.....	9
2.2 Inhoudelijke planning: vier fasen	10
3. Lesplannen.....	12
Stap 1 VERKENNEN.....	14
Lesplan Bijeenkomst 1.....	14
Lesplan Bijeenkomst 2.....	16
Lesplan Bijeenkomst 3.....	18
Stap 2 KIEZEN	21
Lesplan Bijeenkomst 4.....	21
Lesplan Bijeenkomst 5.....	23
Lesplan Bijeenkomst 5A - Extra bijeenkomst	24
Lesplan Bijeenkomst 5B – Extra bijeenkomst.....	26
Lesplan Bijeenkomst 6.....	27
Stap 3 VERKRIJGEN	29
Lesplan Bijeenkomst 7.....	29
Stap 4 BEHOUDEN	32
Lesplan Bijeenkomst 8.....	32
4. Werkvormen en opdrachten	33
4.1 Werkvormen.....	33
4.2 Aanwijzingen voor de docent.....	33
5. Evaluatie	34
6. Belangrijke adressen en literatuur	35
BIJLAGE 1 Vaardigheden en kwaliteiten.....	37
BIJLAGE 2 Waarden	38
BIJLAGE 3 Ideeënlijst persoonlijke criteria	39
BIJLAGE 4 Richting kiezen.....	40

BIJLAGE 5 Oriëntatieblad.....	42
BIJLAGE 6 Interview een beroepsbeoefenaar	43
BIJLAGE 7 Voorbeeldbrochure Kieskeurig.....	45
BIJLAGE 8 De mindmap	48
BIJLAGE 9 De stille wanddiscussie	49
BIJLAGE 10 Aanwijzingen per opdracht.....	50
BIJLAGE 11 Knelpuntenspel.....	54
BIJLAGE 12 Opdracht D. Benader een beroepsbeoefenaar	62
BIJLAGE 13 Evaluatie	63

Voorwoord

Het lectoraat Rehabilitatie van de Hanzehogeschool Groningen initieerde in 2011 het project “Kieskeurig”. Kieskeurig is een driejarig samenwerkingsproject tussen medewerkers van het lectoraat Rehabilitatie en medewerkers van de RSG Wolfsbos te Hoogeveen. De module “Kieskeurig” is ontwikkeld voor leerlingen met autisme in de eindexamenklassen van HAVO en VWO. Met behulp van een cursusboek voor leerlingen en een docentenhandleiding worden leerlingen begeleid bij het kiezen van een vervolgopleiding. Het project is mede gefinancierd door de Stichting Student en Gezondheid (SSGZ). De SSGZ is nu onderdeel van de Triodos Foundation.

Onze dank gaat uit naar de studenten van de Academie voor Sociale Studies die de leerlingen die aan de cursus deelnamen hebben begeleid. Ook zijn wij Leo van Heijningen, een ervaringsdeskundige student met autisme, en Marjolein Schomaker, studente onderwijskunde van de RUG, dankbaar voor hun kritische bijdrage ten aanzien van het materiaal.

Tot slot bedanken wij in het bijzonder alle leerlingen van Wolfsbos die in de afgelopen jaren hebben deelgenomen aan de cursus en die ons geïnspireerd hebben het materiaal verder te ontwikkelen.

Groningen, september 2014

Franca Hiddink

Inleiding

Het kiezen van een opleiding is niet gemakkelijk. Er zijn nog nooit zo veel mogelijkheden in Nederland geweest om verder te studeren. Er zijn verschillende studierichtingen en onderwijsvormen waaruit gekozen kan worden. Voor leerlingen met een Autisme Spectrum Stoornis (ASS-stoornis) is het extra lastig om een studie te kiezen.

Ons onderwijssysteem vraagt veel van jongeren op het gebied van zelfbepaling, zelfsturing, structurering, zelfdiscipline en probleem oplossend vermogen. Deze vaardigheden zijn vaak een probleem voor jongeren met autisme. Speciaal bij het kiezen en plannen van een vervolgopleiding komt dit aan de orde. De reguliere studie- en beroepskeuzetesten schieten bij deze groep scholieren tekort. Gevolg is dat jongeren met autisme vaak de verkeerde schoolkeuze maken voor een vervolgopleiding in het hoger onderwijs en dat zij in het hoger onderwijs vaker tot de voortijdig schoolverlaters behoren. Zij verlaten de school zonder diploma of startkwalificatie.

Hierdoor wordt hun kans op een baan in de reguliere arbeidsmarkt sterk belemmerd. Op zowel gezondheids-, welzijns-, sociaal als economisch niveau heeft dit voor deze jongeren een negatief effect voor hun persoonlijke ontwikkeling, welzijn en maatschappelijke integratie.

Daarom is ondersteuning bij de studiekeuze en het vinden van een passende opleiding belangrijk.

Naar aanleiding van de gesignaleerde problematiek binnen het middelbaar onderwijs is door de RSG Wolfsbos te Hoogeveen en het Lectoraat Rehabilitatie van de Hanzehogeschool Groningen het initiatief genomen om een praktisch toepasbare en eenvoudig overdraagbare keuzemodule voor deze doelgroep te ontwikkelen.

In de periode september 2011-juni 2014 is deze keuzemodule, Kieskeurig genaamd, ontwikkeld, uitgevoerd en geëvalueerd. De keuzemodule ondersteunt in cursusvorm leerlingen in de eindexamenklassen van Havo en VWO bij het kiezen en verkrijgen van een reguliere vervolgopleiding van eigen voorkeur. De opbouw en het cursusmateriaal is afgeleid van de methodiek Individuele Rehabilitatie Benadering (IRB). De IRB is een evidence based interventie voor mensen met een blijvende beperking (Swildens et al., 2011). De methode ondersteunt bij het kiezen, verkrijgen en behouden van een (leer-) omgeving van eigen keuze.

Bij het cursusboek voor leerlingen hoort deze docentenhandleiding en een korte training voor docenten in het verzorgen van de keuzemodule. Tijdens de training van twee dagdelen wordt u als professional wegwijs gemaakt in het materiaal en de gekozen werkvormen.

In deze docentenhandleiding wordt in hoofdstuk 1 ingegaan op de Autisme Spectrum Stoornis en de consequenties die die heeft voor het onderwijs en het verzorgen van deze cursus. Vervolgens is in hoofdstuk 2 de planning uitgewerkt. In hoofdstuk 3 zijn de lesplannen per bijeenkomst beschreven. In het vierde hoofdstuk worden de werkvormen toegelicht en in hoofdstuk 5 staan de belangrijkste aandachtspunten voor de evaluatie vermeld. In de bijlagen is het ondersteunende lesmateriaal uitgewerkt en zijn aanwijzingen voor de docent per opdracht beschreven. Tevens zijn er voor iedere bijeenkomst PowerPointpresentaties uitgewerkt. Om de docentenhandleiding te kunnen lezen hebt u het cursusboek voor leerlingen nodig.

Wij zijn benieuwd naar uw ervaringen met het materiaal. Voor vragen en informatie kunt u terecht bij het Lectoraat Rehabilitatie van de Hanzehogeschool en de website www.begeleidleren.nl

1. Aandachtspunten Autisme

1.1 Autisme

De Nederlandse vereniging van Autisme gebruikt de term autismespectrumstoornis (ASS). Hiermee wordt aangeduid dat de stoornis op verschillende manieren tot uiting kan komen. De bekendste vormen zijn de autistische stoornis, de stoornis van Asperger en PDD.NOS. (Pervasieve Ontwikkeling Stoornis Niet Anders Omschreven). Autisme is een ontwikkelingsstoornis, waarbij de prikkel- en informatieverwerking in de hersenen is verstoord. Informatie wordt op een andere manier verwerkt. Informatie die binnenkomt wordt gefragmenteerd verwerkt. De fragmenten moeten geordend worden om een betekenis aan het geheel te kunnen geven. Dat houdt in dat mensen met autisme moeite hebben losse details uit de wereld om hen heen te verwerken tot een samenhangend geheel. In de praktijk heeft dit tot gevolg dat mensen met ASS beperkingen ervaren in het contact met andere mensen doordat zij zich moeilijk kunnen inleven in anderen. Ze hebben beperkingen in taal en communicatie doordat zij non-verbale signalen en figuurlijk taalgebruik moeilijk begrijpen. Het voorstellingsvermogen is vaak beperkt. Iemand met autisme is vaak contextblind; hij heeft moeite met het beoordelen en inschatten van gedrag in relatie tot het grote geheel. Ook is er vaak sprake van een zogenaamde hyperfocus, dat wil zeggen dat er een sterke aandacht is voor een of enkele onderwerpen of activiteiten. Het verleggen van de aandacht, je flexibel opstellen, kan extra moeilijk zijn.

1.2 Leerlingen met autisme

Veel leerlingen met ASS die een normale tot hoog begaafde intelligentie hebben, zijn in staat hun problematiek te camoufleren. Wanneer de docent de leerling beter leert kennen wordt de problematiek vaak herkend (Meganck, 2006). In de basis is het van belang om als docent structuur, veiligheid en voorspelbaarheid te bieden (Nauta & Giesing, 2008; Meganck, 2006; Pols, 2002). De structuur kan aangebracht worden middels vaste tijdafspraken, een vast lokaal en vaste zitplekken. Voor de docent is het van belang om consistent en consequent te zijn richting de leerlingen met ASS (Nauta & Giesing, 2006). Het is belangrijk om eisen en verwachting uit te spreken en regels op te stellen (Pols, 2002). Doordat er een focus gelegd wordt op details (Roeyers & Warreijn, 2008) is het van belang dat docenten informatie gedoseerd en gestructureerd aanbieden. Veel leerlingen met ASS zijn beelddenkers. Waar mogelijk kunnen leerlingen ondersteund worden door informatie visueel aan te bieden (De Bruin, 2006; Nauta & Giesing, 2006). Het reflecteren op eigen denken, voelen en handelen ontbreekt gedeeltelijk. In het voortgezet onderwijs kan wel gewerkt worden om deze metacognitieve vaardigheden aan te leren. Leerlingen met ASS hebben moeite met de transfer van aangeleerde vaardigheden naar nieuwe situaties. Wel kunnen er strategieën aangeleerd worden om hier mee om te gaan (Guit, 2006).

1.3 Het cursus materiaal

Het materiaal voor Kieskeurig bestaat uit een brochure 'Kieskeurig' voor leerlingen en ouders, een cursusboek voor leerlingen, een docentenhandleiding en PowerPointpresentaties. Een voorbeeld van een brochure is opgenomen in bijlage 7. Deze dient aangepast te worden aan de situatie ter plekke.

Het cursusboek voor leerlingen is geordend in acht bijeenkomsten waarbij de structuur en verwachtingen middels een tijdspad per bijeenkomst wordt gepresenteerd. De activiteiten van de leerlingen zijn expliciet beschreven. Dit is om veiligheid en voorspelbaarheid te garanderen. Als docent is het dan ook van belang om zoveel mogelijk de vaste opbouw van het cursusmateriaal te volgen. Het is belangrijk consequent en consistent op te treden binnen de cursus. De opdrachten zijn zoveel mogelijk gesloten aangeboden, hierdoor is de informatie gedoseerd en gestructureerd beschikbaar.

De docenthandleiding moet in samenhang met het cursusboek gebruikt worden. Hier zijn naast de genoemde acht bijeenkomsten nog twee extra bijeenkomsten uitgewerkt voor leerlingen die extra tijd en activiteiten nodig hebben om te kunnen kiezen.

Per bijeenkomst zijn er voor docent twee PPT's beschikbaar: een met het overzicht en een waarin de opdrachten voor die bijeenkomst toegelicht worden.

Algemene aanwijzingen voor de docent en aanwijzingen per opdracht zijn in hoofdstuk drie beschreven.

2. Planning

In dit hoofdstuk wordt een onderscheid gemaakt in de organisatorische planning van de cursus als geheel en de inhoudelijke planning in de vier fases: verkennen, kiezen, verkrijgen en behouden.

2.1 Organisatie en planning van de cursus

Bied de cursus tijdig aan. Start in september met werving en selectie van leerlingen. Bedenk dat in november de eerste opendagen bij hogescholen en universiteiten gepland zijn. Als leerlingen kiezen voor een studie waarvoor een decentrale selectie toegepast wordt moet er vaak in december al aangemeld worden.

Betrek andere docenten en mentoren bij de werving en selectie en betrek ouders/verzorgers.

De cursus wordt aangeboden aan een groep leerlingen, waarbij tien het maximum is. De cursus is goed individueel aan te bieden, maar de onderlinge herkenning en het leren van elkaar is dan niet mogelijk. Opdrachten zullen in dat geval aangepast aangeboden moeten worden.

Het is raadzaam de cursus aan te bieden samen met een onderwijsassistent. Tijdens de projectfase, waarin de cursus drie keer is aangeboden, werd de docent door studenten uit het HBO geassisteerd. Het is ook mogelijk ondersteunend personeel of ouders hierbij in te schakelen.

Bied de cursus telkens op hetzelfde tijdstip, in het zelfde lokaal, begeleid door dezelfde docent en assistenten aan.

Randvoorwaarden en een aanbevolen planning van de cursus zijn hieronder uitgewerkt.

Randvoorwaarden

Bij de planning en organisatie van de cursus is het aan te raden rekening te houden met de volgende zaken betreffende tijdsinvestering.

- Planning binnen het schooljaar (september starten)
- Plannen 4 onderdelen: werving leerlingen - voorlichting aan leerlingen en ouders – bijeenkomsten - evaluatie
- Bijeenkomsten van 100 minuten inclusief een korte pauze van 10 minuten (2 lessen)
- Plan in ieder geval 8 bijeenkomsten. In paragraaf 2.2 Inhoudelijke planning en lesbijeenkomsten, wordt de mogelijkheid voor twee extra bijeenkomsten (na bijeenkomst 5 en na bijeenkomst 6) toegelicht.
- Wekelijks plannen

Overzicht activiteiten per schooljaar

wanneer	wat	wie	hoe
Juni/juli	Cursus plannen	Betrokken docent(en) en decanaat	In overleg roosteraar
September	Folder verspreiden		Folder aanpassen Logo school Contactpersonen Tijd en plaats vermelden Kosten?
September	Informatiebijeenkomst houden	Decanaat +.....	
September	Werving / selectie leerlingen	Betrokken docent + Klasse-mentor + decanaat?	
September	Ouders informeren Informatiebijeenkomst Plannen en houden		
September	Lokaal/ catering/reserveren Mediatheek reserveren	?	
September	Materiaal reproduceren	Administratie	
Oktober- januari	Cursus uitvoeren	Docent Leerlingen (max 10) Extra assistenten (2 of 3)	Plan 8 bijeenkomsten en mogelijk 2 extra bijeenkomsten
Februari	Cursus evaluatie	Docent met leerlingen	
Februari		Terugkoppeling resultaten naar ouders decaanaat en klassenmentor	

2.2 Inhoudelijke planning: vier fasen

In de cursus is de opbouw herkenbaar zoals die ook binnen de Individuele Rehabilitatie Benadering (IRB) worden gehanteerd (Anthony, Cohen, Farkas & Gagne, 2002). Men onderscheidt vier fasen: verkennen, kiezen, verkrijgen en behouden. In het cursusboek voor leerlingen worden het vier 'stappen' genoemd. De nadruk ligt op verkennen en het kiezen van een vervolgopleiding, maar een vooruitblik op wat de leerling te doen staat om een opleidingsplek te verkrijgen komt ook kort aan bod. In de laatste twee bijeenkomsten wordt vooruitgeblikt op het behouden van een opleiding .

Uit de ervaringen van de eerste groepen leerlingen blijkt dat acht van de tien leerlingen voldoende heeft aan acht bijeenkomsten. Er zijn echter altijd een aantal leerlingen die extra tijd en ondersteuning nodig hebben bij het zoeken. Daarvoor zijn er twee extra lesbijeenkomsten mogelijk; lesplan 5A en 5B. Indien meer leerlingen de behoefte hebben, plan dan een gezamenlijke bijeenkomst. Maak individuele afspraken als het één leerling betreft.

Inhoudelijke planning Fases

Fase	Doelstelling	Vraagstelling	Bijeenkomst	Opdrachten	Huiswerkopdracht
I Verkennen	(Zelf -) inzicht in wie de leerling is.	Wie is de leerling? Wat zijn talenten en kwaliteiten? Welke vaardigheden heeft hij in huis? Wat is belangrijke informatie die een rol speelt bij het kiezen van een opleiding?	1.	1. Mindmap 2. Interesses	
			2.	3. Studieresultaten 4. Studievaardigheden	A. Mening belangrijke anderen (+ B terugkoppeling)
			3.	5. Talenten 6. waarden 7. Aandachtpunten	
II Kiezen	Opleidingsmogelijkheden op een rij.	Welke opleidingen zijn er die aansluiten bij de persoonlijke criteria van de leerling? Hoe ga je zoeken? Via richting? Via beroepsbeoefenaar? Hoe krijg je voldoende informatie over opleidingen? Hoe maak je zo goed mogelijk een keuze?	4.	B. Terugkoppeling mening belangrijke anderen(A. en B.) 8. Persoonlijke criteria 9. Zoeken via Internet 10. Kiezen van richting	A. & B. Terugkoppeling Mening belangrijke anderen
			5.	11. Onderzoeken	C. Presenteren voorlopige keuze
			5. A Extra	11. Onderzoeken vervolg D. Beroepsbeoefenaar	D. Beroepsbeoefenaar
			6.	C. Presentatie voorlopige Keuze 12. Feedback presentatie	C. Terugkoppeling Presenteren voorlopige keuze
6.A Extra	D. Beroepsbeoefenaar 11. Onderzoeken	D. Terugkoppeling Beroepsbeoefenaar			
III Verkrijgen IV Behouden	Overzicht in acties om opleidingsplek te krijgen. Hulpbronnen en vaardigheden op een rij van belang bij het behouden van een opleidingsplek.	Wat moet je doen om een opleidingsplek te verkrijgen? Welke hulpbronnen en vaardigheden heb je nodig om met succes en naar tevredenheid te kunnen studeren?	7.	13. To do list 14. Knelpunten	
IV Behouden	(Voorlopige) keuze maken in 'openheid geven'	Wil je 'open' zijn over ASS?	8.	15. Openheid geven	

3. Lesplannen

Per lesplan is een tijdsindeling weergegeven. Het spreekt voor zich dat dit een richtlijn is en geen richtsnoer. In het cursusboek voor leerlingen is geen tijdsaanduiding aangegeven, zodat de docent deze enigszins kan aanpassen aan de praktijk. De tijdsaanduiding in de lesplannen voor de docent is gebaseerd op de ervaring met drie verschillende groepen leerlingen. Het moment voor tien minuten pauze kan het beste door de docent zelf aangegeven worden. Er is uitgegaan van 2 lessen van 50 minuten.

De vaste structuur wordt benadrukt doordat elke bijeenkomst (op bijeenkomst 1 na) start met een terugblik naar de vorige bijeenkomst en een overzicht van de fases/stappen en activiteiten. Door vragen te stellen en meerdere leerlingen daarbij aan het woord te laten wordt duidelijk wat er aan bod is gekomen en wat de leerlingen daarvan is bijgebleven.

Alle opdrachten worden ingeleid met een presentatie waarin het doel en een voorbeeld is uitgewerkt.

Oprachten worden individueel gemaakt, maar leerlingen kunnen wel met elkaar overleggen, vragen stellen en elkaar op weg helpen. De docent en onderwijsassistent komen langs en ondersteunen waar nodig. De opdrachten worden plenair nabesproken. Afhankelijk van de tijd en de behoefte van leerlingen worden meerdere 'uitkomsten' besproken.

Iedere bijeenkomst eindigt met uitleg van huiswerkopdrachten en een korte evaluatie.

In de lesplannen worden de onderwerpen, de onderwijsvormen, de verwachtingen van acties van leerlingen en het benodigde materiaal beschreven.

STAP 1

VERKENNEN

Stap 1 VERKENNEN

Lesplan Bijeenkomst 1

Tijd	Inhoud	Doel	Werkvorm	Leeractiviteit	Materiaal	Aandachtspunten
00 ▼ 15	Introductie van de cursus door de docent	informatie geven over de cursus	Onderwijs-leergesprek	<ul style="list-style-type: none"> - Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Luisteren naar anderen 	Ppt 0 Introductie en overzicht Ppt 1 Planning bijeenkomst 1	Geef voorbeeld van een leerling die een keuze gemaakt heeft (Sam) Geef uitleg bij termen die onduidelijk zijn Maak afspraken ten aanzien van de huisregels en verwachtingen
15 ▼ 30	Opdracht 1: Mindmap	Leerlingen stellen zich voor aan de groep	Opdracht introduceren en begeleiden	<ul style="list-style-type: none"> - Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Je mag overleggen met medecursisten - De opdracht invullen 	<ul style="list-style-type: none"> - Opdracht 1 - Wit papier - Pen/potlood/stift - Ppt opdracht 1 en 2 	Geef toelichting bij de Ppt Begeleid individueel leerlingen indien ze de opdracht onvoldoende begrijpen
30 ▼ 50			Onderwijs-leergesprek	<ul style="list-style-type: none"> - Nabespreken van de opdracht - Uitleggen van je mindmap aan de groep - Luisteren naar de anderen 		Stel vragen over motivatie Zeker als leerlingen 'gestuurd zijn' doorvragen over nut en noodzaak van de cursus.

50 ▼ 65	Opdracht 2: Je interesses	Vaststellen van interesses en hobby's van leerlingen	Individueel opdracht maken en plenair nabespreken	<ul style="list-style-type: none"> - Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Je mag overleggen met medecursisten - De opdracht invullen 	<ul style="list-style-type: none"> - Opdracht 2 - Pen/ potlood/stift - Ppt opdracht 1 en 2 	Geef toelichting bij de Ppt Begeleid individueel leerlingen indien ze de opdracht onvoldoende begrijpen
65 ▼ 90				<ul style="list-style-type: none"> - Nabespreken van de opdracht - Uitleggen wat je interesses zijn aan de groep - Luisteren naar de anderen 		Doorvragen over hobby's: intensiteit en 'niveau'. Link hobby/interesse met opleiding en beroepskeuze leggen.
90 ▼ 100	Afsluiten van de les	Evaluatie van de eerste bijeenkomst Vooruitblik op bijeenkomst 2	Onderwijs- leergesprek	<ul style="list-style-type: none"> - Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Luisteren naar anderen 	Ppt 1 Introductie en overzicht Huiswerk	

Stap 1 VERKENNEN

Lesplan Bijeenkomst 2

tijd	Inhoud	Doel	Werkvorm	Leeractiviteit	Materiaal	Aandachtspunten
00 ▼ 10	Terugblik en overzicht van de cursus. Planning en inhoud bijeenkomst 2	Nagaan welke informatie de leerling is bijgebleven Informatie geven overzicht totaal en bijeenkomst 2	Onderwijs-leergesprek	- Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Luisteren naar anderen	Ppt 3 Planning bijeenkomst 2 en overzicht	Vraag wat leerlingen zich herinneren van de vorige bijeenkomst. Sluit aan bij de antwoorden.
0.10 ▼ 0.25	Opdracht 3: Beschrijf je studieresultaten	Vaststellen van studieresultaten en eerdere keuzes	Opdracht introduceren en begeleiden	- Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Je mag overleggen met medecursisten	- Opdracht 3 - Pen/potlood/stift - Rapport/ Gemiddelde cijfer tot dusver - Ppt 4 Opdracht 3 en 4, A en B	Geef toelichting bij de Ppt Begeleid individueel leerlingen indien ze de opdracht onvoldoende begrijpen
0.25 ▼ 0.40			Onderwijs-leergesprek	- Nabespreken van de opdracht - Luisteren naar de anderen		Extra aandacht voor leerlingen die naar eigen zeggen verkeerde profiel gekozen hebben.
0.40 ▼ 1.05	Opdracht 4: Schat je studievaardigheden in	In kaart brengen welke studievaardigheden de leerling wel en niet beheerst	Opdracht introduceren en begeleiden	- Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Je mag overleggen met medecursisten - De opdracht invullen	- Opdracht 4 - Pen/ potlood/stift - Ppt 4 Opdracht 3 en 4, A en B	Geef toelichting bij de Ppt Begeleid individueel leerlingen indien ze de opdracht onvoldoende begrijpen
1.05 ▼ 1.20			Onderwijs-leergesprek	- Nabespreken van de opdracht - Luisteren naar de		

				anderen		
90 ▼ 100	Afsluiten van de les	Evaluatie van de tweede bijeenkomst Vooruitblik op bijeenkomst 3 Huiswerkopdrachten A. en B. toelichten (voor bijeenkomst 4! Zodat de mensen die benaderd worden ook de tijd hebben om aan de opdracht te werken)	Onderwijs-leergesprek	- Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Luisteren naar anderen	- PPT 3 Planning bijeenkomst 2 en overzicht - PPT 4 Opdracht 3 en 4, A en B - Huiswerk opdracht A. Mening van belangrijke anderen - Huiswerkopdracht B. Terugkoppeling mening van belangrijke anderen	Geef uitleg bij onduidelijkheden. Bespreek de huiswerkopdrachten en ga per leerling na of deze concreet namen kan noemen bij een medeleerling, een docent en ouder/verzorger . Vraag ook naar 'durf' om mensen te benaderen. Leg de link met de vaardigheid nodig in hoger onderwijs: feedback vragen/ontvangen.

Stap 1 VERKENNEN

Lesplan Bijeenkomst 3

Tijd	Inhoud	Doel	Werkvorm	Leeractiviteit	Materiaal	Aandachtspunten
00 ▼ 10	Terugblik en overzicht van de cursus. Planning en inhoud bijeenkomst 3	Nagaan welke informatie de leerling is bijgebleven Informatie geven planning bijeenkomst 3 en overzicht	Onderwijs-leergesprek	<ul style="list-style-type: none"> - Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Luisteren naar anderen 	- PPT 5 Planning bijeenkomst 3 en overzicht	Vraag wat leerlingen zich herinneren van de vorige bijeenkomst. Sluit aan bij antwoorden. Geef toelichting bij het woord competentie en benoem het in relatie tot vervolgopleiding. Gebruik bijlage 1
0.10 ▼ 40	Opdracht 5: beschrijf je talenten	Vaststellen van jouw talenten	Opdracht introduceren en begeleiden	<ul style="list-style-type: none"> - Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Je mag overleggen met medecursisten - De opdracht invullen - Nabespreken van de opdracht 	<ul style="list-style-type: none"> - Opdracht 5 - Pen/potlood/stift - Bijlage 1 Vaardigheden en kwaliteiten - PPT 6 Opdrachten 5, 6 en 7 	<p>Geef toelichting bij de PPT</p> <p>Begeleid individueel leerlingen indien ze de opdracht onvoldoende begrijpen</p> <p>Gebruik bijlage 1 Vaardigheden en kwaliteiten</p>
40 ▼ 60	Opdracht 6: je waarden bepalen	Vaststellen van jouw persoonlijke waarden	Opdracht introduceren en begeleiden	<ul style="list-style-type: none"> - Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Je mag overleggen met medecursisten - De opdracht invullen - Nabespreken van de 	<ul style="list-style-type: none"> - Opdracht 6 - Pen/potlood/stift - Bijlage 2 Waarden - PPT 6 Opdrachten 5, 6 en 7 	<p>Geef toelichting bij de PPT</p> <p>Begeleid individueel leerlingen indien ze de opdracht onvoldoende</p>

				opdracht		begrijpen Gebruik bijlage 2 Waardenlijst
60 ▼ 90	Opdracht 7: beschrijf je aandachtspunten	Vaststellen van de aandachtspunten voor het kiezen van een vervolgopleiding	Opdracht introduceren en begeleiden	<ul style="list-style-type: none"> - Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Je mag overleggen met medecursisten - De opdracht invullen - Nabespreken van de opdracht 	<ul style="list-style-type: none"> - Opdracht 7 - Pen/potlood/stift - PPT 6 Opdrachten 5, 6 en 7 	Geef toelichting bij de PPT Begeleid individueel leerlingen indien ze de opdracht onvoldoende begrijpen Eventueel als huiswerkopdracht meegeven indien er onvoldoende tijd is
90 ▼ 100	Afsluiten van de les	Evaluatie van de vierde bijeenkomst Vooruitblik op bijeenkomst 4	Onderwijsleergesprek	<ul style="list-style-type: none"> - Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Luisteren naar anderen 	<ul style="list-style-type: none"> - PPT 5 Planning bijeenkomst 3 en overzicht 	Evalueer de bijeenkomst.

STAP 2

KIEZEN

Stap 2 KIEZEN

Lesplan Bijeenkomst 4

Tijd	Inhoud	Doel	Werkvorm	Leeractiviteit	Materiaal	Aandachtspunten
00 ▼ 10	Terugblik en overzicht van de cursus. Planning en inhoud bijeenkomst 4	Nagaan welke informatie de leerling is bijgebleven Informatie geven planning bijeenkomst 4 en overzicht	Onderwijs-leergesprek	- Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Luisteren naar anderen	- PPT 7 Planning bijeenkomst 4 en overzicht	Vraag wat leerlingen zich herinneren van de vorige bijeenkomst. Sluit aan bij de antwoorden.
0.10 ▼ 0.25	Bespreken huiswerkopdrachten A & B	Vaststellen welke conclusies de leerling trekt voor het kiezen van een studie naar aanleiding van opmerkingen van belangrijke anderen.	Onderwijs leergesprek	- Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Luisteren naar anderen	- Opdracht A & B - Pen/potlood/stift - PPT 8 Huiswerkopdrachten A & B, opdrachten 8, 9 en 10	Bespreek per leerling een opmerking die wel herkend wordt en een opmerking die niet herkend wordt. Bespreek vervolgens de keuze om een opmerking die de leerling herkent wel of juist niet mee te nemen als aandachtspunt.
0.25 ▼ 0.55	Opdracht 8: Je persoonlijke criteria vaststellen	Vaststellen van de persoonlijke criteria Van de leerling	Opdracht introduceren en begeleiden	- Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Je mag overleggen met medecursisten - De opdracht invullen - Nabespreken van de opdracht	- Opdracht 8 - Pen/potlood/stift - Bijlage 3 Ideeënlijst persoonlijke criteria - PPT 8 Huiswerkopdrachten A & B, opdrachten 8, 9 en 10	Dit is een belangrijke samenvatting van alle eerdere opdrachten. Neem de tijd en assisteer leerlingen bij het verzamelen van gegevens. Gebruik bijlage 3 Ideeënlijst

0.55 ▼ 65	Opdracht 9: Met z'n allen op onderzoek uit	Gericht leren zoeken op het internet	Opdracht introduceren en demonstratie geven	<ul style="list-style-type: none"> - Kijken naar de demonstratie - Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Belangrijke punten die je hoort noteren 	<ul style="list-style-type: none"> - Opdracht 9 - Pen/potlood/stift - Ppt 8 Huiswerkopdrachten A & B, opdrachten 8, 9 en 10 	Schakel altijd een of meer assistenten in bij deze opdracht.
65 ▼ 90	Opdracht 10: Kiezen van een richting of domein	Vaststellen van een richting/domein om in te zoeken	Opdracht introduceren en begeleiden	<ul style="list-style-type: none"> - Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Je mag overleggen met medecursisten - De opdracht invullen - Nabespreken van de opdracht 	<ul style="list-style-type: none"> - Opdracht 10 - Pen/potlood/stift - Bijlage 4 Richting kiezen - Ppt 8 Huiswerkopdrachten A & B, opdrachten 8, 9 en 10 	Geef bijlage 4 als extra input
90 ▼ 100	Afsluiten van de les	Evaluatie van de vierde bijeenkomst Vooruitblik op bijeenkomst 5	Onderwijsleergesprek	<ul style="list-style-type: none"> - Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Luisteren naar anderen 	<ul style="list-style-type: none"> - Ppt 7 Planning bijeenkomst 4 en overzicht 	Evalueer de bijeenkomst.

Stap 2 KIEZEN

Lesplan Bijeenkomst 5

Tijd	Inhoud	Doel	Werkvorm	Leeractiviteit	Materiaal	Aandachtspunten
00 ▼ 10	Terugblik en overzicht van de cursus. Planning en inhoud bijeenkomst 5	Nagaan welke informatie de leerling is bijgebleven Informatie geven planning bijeenkomst 4 en overzicht	Onderwijs-leergesprek	- Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Luisteren naar anderen	- PPT 9 Planning bijeenkomst 5 en overzicht	Vraag wat leerlingen zich herinneren van de vorige bijeenkomst. Sluit aan bij de antwoorden.
10 ▼ 80	Opdracht 11: Op onderzoek uit!	Kiezen van één of meerdere vervolgstudies	Opdracht introduceren en begeleiden	- Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Hulp aan medecursisten vragen - Je hulp aanbieden aan medecursisten - Luisteren naar anderen - De opdracht invullen en bijbehorende schema's	- Opdracht 11 - PPT 10 Opdracht 11 en huiswerkopdracht C - Computer/ laptop/ ipad - Pen/potlood/stift - Bijlage 5 Oriëntatieblad	Schakel altijd een of meer assistenten in bij deze opdracht.
80 ▼ 90	Bespreken huiswerkopdracht C	Toelichten Huiswerkopdracht C Presentatie voorbereiden	Opdracht introduceren en begeleiden	- Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Je mag overleggen met medecursisten - De opdracht invullen - Nabespreken van de opdracht	- Huiswerkopdracht C Pen/potlood/stift - PPT 10 Opdracht 11 en huiswerkopdracht C	
90 ▼ 100	Afsluiten van de les	Evaluatie van de vierde bijeenkomst Vooruitblik op bijeenkomst 6	Onderwijs-leergesprek	- Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Luisteren naar anderen	- PPT 9 Planning bijeenkomst 5 en overzicht	Evalueer de bijeenkomst.

Stap 2 KIEZEN

Lesplan Bijeenkomst 5A - Extra bijeenkomst

Tijd	Inhoud	Doel	Werkvorm	Leeractiviteit	Materiaal	Aandachtspunten
00 ▼ 10	Terugblik en overzicht van de cursus. Planning en inhoud bijeenkomst 5	Nagaan welke informatie de leerling is bijgebleven Informatie geven planning bijeenkomst 4 en overzicht	Onderwijs-leergesprek	- Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Luisteren naar anderen	- PPT 11 Planning bijeenkomst 5A en overzicht	Vraag wat leerlingen zich herinneren van de vorige bijeenkomst. Sluit aan bij de antwoorden.
10 ▼ 70	Opdracht 11: Op onderzoek uit!	Kiezen van één of meerdere vervolgstudies	Opdracht introduceren en begeleiden	- Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Hulp aan medecursisten vragen - Je hulp aanbieden aan medecursisten - Luisteren naar anderen - De opdracht invullen en bijbehorende schema's	- Opdracht 11 - PPT 12 Opdracht 11 en huiswerkopdracht D - Computer/ laptop/ ipad - Pen/potlood/stift - Bijlage 5 Oriëntatieblad	
70 ▼ 90	Opdracht D: Beroepsbeoefenaar	Informatie over vervolgstudies verzamelen via een beroepsbeoefenaar	Opdracht introduceren en begeleiden	- Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Je mag overleggen met medecursisten - De opdracht invullen - Nabespreken van de opdracht	- Huiswerkopdracht D > Bijlage 12 Pen/potlood/stift - Bijlage 6 Interview met een beroepsbeoefenaar PPT 10 Opdracht 11 en uiswerkopdracht D	Bespreek de huiswerkopdracht en ga per leerling na of deze concreet namen kan noemen bij een beroepsbeoefenaar. Vraag ook naar 'durf' om mensen te benaderen.
90 ▼ 100	Afsluiten van de les	Evaluatie van de vierde bijeenkomst Vooruitblik op	Onderwijs-leergesprek	- Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Luisteren naar anderen	- PPT 11 Planning bijeenkomst 5A en overzicht	Evalueer de bijeenkomst.

		bijeenkomst 6				
--	--	---------------	--	--	--	--

Stap 2 KIEZEN

Lesplan Bijeenkomst 5B – Extra bijeenkomst

Tijd	Inhoud	Doel	Werkvorm	Leeractiviteit	Materiaal	Aandachtspunten
00 ▼ 10	Terugblik en overzicht van de cursus. Planning en inhoud bijeenkomst 6 A	Nagaan welke informatie de leerling is bijgebleven. Informatie geven planning bijeenkomst 4 en overzicht	Onderwijs-leergesprek	<ul style="list-style-type: none"> - Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Luisteren naar anderen 	- PPT 13 Planning bijeenkomst 5B en overzicht	Vraag wat leerlingen zich herinneren van de vorige bijeenkomst. Sluit aan bij de antwoorden.
10 ▼ 30	Opdracht D: Beroepsbeoefenaar	Terugkoppeling informatie verkregen via een beroepsbeoefenaar	Opdracht introduceren en begeleiden	<ul style="list-style-type: none"> - Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Je mag overleggen met medecursisten - De opdracht invullen - Nabespreken van de opdracht 	<ul style="list-style-type: none"> - Huiswerkopdracht C Pen/potlood/stift - Bijlage 6 - Bijlage 12 - PPT 12 Opdracht 11 en huiswerkopdracht D 	Ga per leerling na welke zoektermen als 'sleutel' kunnen dienen bij oriëntatie op internet.
30 ▼ 90	Opdracht 11: Op onderzoek uit!	Kiezen van één of meerdere vervolgstudies naar aanleiding van informatie over beroepen	Opdracht introduceren en begeleiden	<ul style="list-style-type: none"> - Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Hulp aan medecursisten vragen - Je hulp aanbieden aan medecursisten - Luisteren naar anderen - De opdracht invullen en bijbehorende schema's 	<ul style="list-style-type: none"> - Opdracht 11 - PPT 12 Opdracht 11 en huiswerkopdracht C - Computer/ laptop/ ipad - Pen/potlood/stift - Bijlage 5 Oriëntatieblad 	
90 ▼ 100	Afsluiten van de les	Evaluatie van de vierde bijeenkomst Vooruitblik op bijeenkomst 7	Onderwijs-leergesprek	<ul style="list-style-type: none"> - Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Luisteren naar anderen 	- PPT 13 Planning bijeenkomst 5B en overzicht	Evalueer de bijeenkomst.

Stap 2 KIEZEN

Lesplan Bijeenkomst 6

Tijd	Inhoud	Doel	Werkvorm	Leeractiviteit	Materiaal	Aandachtspunten
00 ▼ 10	Terugblik en overzicht van de cursus. Planning en inhoud bijeenkomst 6	Nagaan welke informatie de leerling is bijgebleven Informatie geven planning bijeenkomst 4 en overzicht	Onderwijs-leergesprek	- Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Luisteren naar anderen	- PpT 14 Planning bijeenkomst 6 en overzicht	Vraag wat leerlingen zich herinneren van de vorige bijeenkomst. Sluit aan bij de antwoorden.
10 ▼ 70	Opdracht 12: Presenteren van je voorlopige of definitieve keuzes	Leerlingen presenteren de keuzes die ze gemaakt hebben. Leerlingen geven en ontvangen feedback	Presentaties door leerlingen	- Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Luisteren naar anderen - Noteren van vragen en opmerkingen die medecursisten en docent geven	- Zelfgemaakte presentatie mee naar de les nemen - Optioneel: Computer/ laptop/ ipad voor het presenteren - Optioneel: plakband/ magneten voor ophangen presentaties	Ook leerlingen die nog niet hebben kunnen kiezen en extra bijeenkomsten volgen zijn hierbij wel aanwezig.
70 ▼ 90	Optioneel: Mogelijkheden bespreken indien leerling niet heeft kunnen kiezen	Duidelijk maken dat 'niet kiezen' in feite ook een keuze is. Wijzen op de mogelijkheden en extra begeleiding bij kiezen	Onderwijs-leergesprek	- Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Luisteren naar anderen	- PpT 15 keuzeronde	
90 ▼ 100	Afsluiten van de les	Evaluatie van de vierde bijeenkomst Vooruitblik op bijeenkomst 7	Onderwijs-leergesprek	- Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Luisteren naar anderen	- PpT 14 Planning bijeenkomst 6 en overzicht	Evalueer de bijeenkomst.

STAP 3

VERKRIJGEN

Stap 3 VERKRIJGEN

Lesplan Bijeenkomst 7

Tijd	Inhoud	Doel	Werkvorm	Leeractiviteit	Materiaal	Aandachtspunten
00 ▼ 10	Terugblik en overzicht van de cursus. Planning en inhoud bijeenkomst 7	Nagaan welke informatie de leerling is bijgebleven Informatie geven planning bijeenkomst 4 en overzicht	Onderwijs-leergesprek	- Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Luisteren naar anderen	- PpT 16 Planning bijeenkomst 7 en overzicht	Vraag wat leerlingen zich herinneren van de vorige bijeenkomst. Sluit aan bij de antwoorden.
10 ▼ 30	Optioneel Decaan geeft extra informatie	Informatie over inschrijven en financieringsregelingen studie verkrijgen	Gastcollege	- Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Luisteren naar anderen	Actuele informatie o.a. van Duo	Ga in op individuele vragen van leerlingen Bespreek voorbeelden
30 ▼ 55	Opdracht 13: To do list	Vaststellen welke stappen de leerling moet ondernemen voor de start van de studie	Opdracht introduceren en begeleiden	- Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Hulp aan medecursisten vragen - Je hulp aanbieden aan medecursisten - Luisteren naar anderen De opdracht invullen	- PpT 17 Opdrachten 13 en 14 - Opdracht 13 - Pen/ potlood/stift	Ga in op individuele vragen van leerlingen Bespreek voorbeelden
55 ▼ 90	Opdracht 14: Knelpunten	Vaststellen van mogelijke knelpunten die de studievoortgang kunnen belemmeren	Opdracht introduceren en begeleiden	- Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Hulp aan medecursisten vragen - Je hulp aanbieden aan medecursisten - Luisteren naar anderen	- PpT 17 Opdrachten 13 en 14 - Opdracht 14 - Kaarten met knelpunten, kwaliteiten en vaardigheden en hulpbronnen	Gebruik de instructie in Bijlage 11

				- De opdracht invullen	- Bijlage 11 - Pen/ potlood/stift	
90 ▼ 100	Afsluiten van de les	Evaluatie van de vierde bijeenkomst Vooruitblik op bijeenkomst 7	Onderwijs- leergesprek	- Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Luisteren naar anderen	- Ppt 16 Planning bijeenkomst 7 en overzicht	Evalueer de bijeenkomst.

STAP 4

BEHOUDEN

Stap 4 BEHOUDEN

Lesplan Bijeenkomst 8

Tijd	Inhoud	Doel	Werkvorm	Leeractiviteit	Materiaal	Aandachtspunten
00 ▼ 10	Terugblik en overzicht van de cursus. Planning en inhoud bijeenkomst 8	Nagaan welke informatie de leerling is bijgebleven Informatie geven planning bijeenkomst 4 en overzicht	Onderwijs-leergesprek	<ul style="list-style-type: none"> - Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Luisteren naar anderen 	- PpT 18 Planning bijeenkomst 8 en overzicht	Vraag wat leerlingen zich herinneren van de vorige bijeenkomst. Sluit aan bij de antwoorden.
0.15 ▼ 1.00	Opdracht 15: vertel ik het wel of vertel ik het niet?	Beslissen of je wel of niet openheid geeft, aan wie, wanneer en hoeveel informatie, over de beperkingen die jij ervaart tijdens je studie.	Opdracht introduceren en begeleiden Stille wand discussie introduceren	<ul style="list-style-type: none"> - Vragen stellen bij onduidelijkheden aan de docent/assistent - Hulp aan medecursisten vragen - Je hulp aanbieden aan medecursisten - Luisteren naar anderen - De opdracht invullen 	<ul style="list-style-type: none"> - PpT 19 Opdracht 15 - Opdracht 15 - flip-over vellen en plakband - grote stiften 	Neem de tijd voor de stille wand discussie.
1.00 ▼ 1.20	Evaluatie van de cursus		Evaluatielijst laten invullen en nabespreken		- Bijlage 13 Evaluatie lijst schriftelijk	Naar aanleiding van schriftelijke evaluatie vragen naar tops en Tips.
90 ▼ 100	Afsluiten van de cursus	Evaluatie van de vierde bijeenkomst	Onderwijs-leergesprek	<ul style="list-style-type: none"> - Je mening geven over de cursus - Tips geven voor verbetering van de cursus 	- PpT 1 Introductie en overzicht	Evalueer de bijeenkomst. Maak afspraken over terugkoppeling effect cursus na half jaar.

4. Werkvormen en opdrachten

4.1 Werkvormen

Door een herhaling van werkvormen wordt structuur geboden. Naast de terugblik, het overzicht en de planning van de bijeenkomst wordt er aan opdrachten gewerkt. De opdrachten worden ingeleid met behulp van een PowerPointpresentatie waarin het doel van de opdracht beschreven staat. De leerling Sam, dient als voorbeeld. Er wordt individueel aan de opdrachten gewerkt en deze worden telkens plenair nabesproken. Geef daarbij zoveel mogelijk leerlingen de beurt. Aan het eind van iedere bijeenkomst wordt een samenvatting gegeven van de acties en belangrijkste bevindingen van de les. Er volgt een vooruitblik en waar nodig wordt de huiswerkopdracht toegelicht.

Er zijn twee werkvormen die om extra uitleg vragen. Zij zijn in bijlage 8 en 9 uitgewerkt. Dit zijn de mindmap (Bijlage 8 Opdracht 1) en de stille wand discussie (Bijlage 9 Opdracht 15).

4.2 Aanwijzingen voor de docent

In bijlage 10 zijn per opdracht extra aanwijzingen voor de docent beschreven.

Hieronder volgen algemene aanwijzingen die gedurende de hele cursus gelden.

- Informatie kan met behulp van schema's in de PPT inzichtelijk gemaakt worden.
- Geef bij de start heldere huisregels aan. Denk daarbij aan de bereikbaarheid van docent en assistent(en), afmelden, cursusbijeenkomst inhalen, mobiele telefoon in de tas en andere verwachtingen.
- Geef voorbeelden. Gebruik de voorbeelden die zijn uitgewerkt in de PPT bij iedere opdracht. Geef voorbeelden van uzelf en de assistent(en) en gebruik voorbeelden van leerlingen in de groep. Bij een aantal opdrachten is een fictieve leerling die als voorbeeld kan dienen: Sam. Van Sam is er een digitaal voorbeeld beschikbaar van een geheel ingevuld cursusboek beschikbaar 'Sam kiest keurig' dat ter inspiratie kan dienen.
- Belangrijk is dat u als docent geen beroep moet doen op de emoties van leerlingen met ASS, maar een neutrale houding aanneemt. Een ervaringsdeskundige student in het HBO omschrijft dit als volgt: "Ik noem mijzelf emotioneel nuchter. Ik heb geen sociale antennes. Hierdoor schat ik situaties anders in. Een sfeer binnen een situatie voel ik niet aan. Ik verzamel informatie die ik nodig heb, meer hoef ik eigenlijk niet te weten".
- Geef leerlingen een beurt. "Wie kan er iets zeggen over...?" is een te open vraag. Er zijn leerlingen die veel te vertellen hebben en erg kunnen uitweiden en er zijn leerlingen die nooit zullen reageren op een dergelijke vraag.
- Wanneer leerlingen vastlopen kunt u het beste gebruik maken van gesloten en/of korte vragen.
- Stimuleer leerlingen elkaar te helpen.
- Geef extra richtlijnen als een leerling opdrachten niet goed begrijpt. Geef aan hoeveel minuten de leerling heeft om de opdracht te maken, hoeveel tekst u verwacht (bijvoorbeeld vier woorden of drie zinnen). Stel extra vragen of her- formuleer een opdracht in drie kleinere opdrachten.

[Geef tekst op]

5. Evaluatie

De cursus wordt aan het eind van iedere bijeenkomst kort geëvalueerd. Tijdens de laatste, achtste bijeenkomst is tijd ingepland voor de evaluatie van de cursus als geheel. Dit gebeurt schriftelijk en mondeling. In bijlage 13 is een evaluatieformulier opgenomen.

Uiteraard is het belangrijk na te gaan hoeveel leerlingen uiteindelijk een keuze hebben kunnen maken. Een keuze bestaat bijna altijd uit meerdere opties. Door het huidige systeem met loting en decentrale selectie is de kans reëel dat het niet lukt een eerste keus opleiding te volgen.

De cursus garandeert geen 'gemaakte keuze', maar vergroot de kans op een weloverwogen keuze. Indien een leerling geen keuze heeft kunnen maken is het belangrijk met de ouders/verzorgers contact op te nemen en te kijken naar de 'keuze-rotonde' of andere vormen van ondersteuning indien extra begeleiding en tijd nodig is.

Evalueer sowieso met ouders/verzorgers. Dit kan individueel per leerling, maar ook met leerlingen en ouders in een gezamenlijke afsluiting of digitaal door een vragenlijst te versturen.

Tot slot is een organisatorische evaluatie nodig om eventuele planningsproblemen een volgende keer te voorkomen en inzet van medewerkers en assistenten te garanderen en waar nodig te verbeteren. Schrijf een verbeterplan. Gebruik daarbij paragraaf 2.1.

6. Belangrijke adressen en literatuur

Adressen

www.begeleiders.nl

Informatie over studeren met een psychische functiebeperking. Brochures en ervaringsverhalen.

www.handicap-studie.nl

Expertisecentrum handicap + studie ondersteunt hogescholen en universiteiten bij het toegankelijk maken van onderwijs voor studenten met een functiebeperking. Informatie over studeren met een functiebeperking, waaronder studeren met autisme.

www.autisme.nl

Informatiesite van de Nederlandse Vereniging voor Autisme (NVA). Dit is een vereniging voor mensen met autisme, hun ouders en partners én voor alle anderen die in autisme geïnteresseerd zijn.

www.outsider.net

Is een grote online community met informatie over Autisme en aanverwante stoornissen. Informatie over verschillende stoornissen, documentatie en praktische tips.

www.studiekeuze123.nl

De meest uitgebreide online studiewijzer. Meer dan 2500 erkende opleidingen van alle hogescholen en universiteiten. Informatie over studies en open dagen. Beoordeling van opleidingen. Studiekeuzetest.

www.carrieretijger.nl

Informatie over opleidingen, competenties, solliciteren, , persoonlijke ontwikkeling en carrière maken.

www.studielink.nl

Via Studielink schrijf je je in voor een opleiding aan een hogeschool en/of universiteit. Iedere opleiding kan aanvullende eisen stellen aan de toelating. Raadpleeg daarom altijd eerst de website van de onderwijsinstelling voordat je via Studielink een verzoek tot inschrijving doet.

www.ib-groep.nl

Informatie over studiefinanciering, inschrijven en regels voor decentrale selectie en loting.

www.kamernet.nl

Kamer huren of kamer verhuren? Kamers zoeken op Kamernet.nl. Met meer dan 130.000 kamers per jaar het grootste kamernetwerk van NL.

[Geef tekst op]

Gebruikte literatuur

- Anthony, W., Cohen, M., Farkas, M. & Gagne, C. (2002). *Psychiatric rehabilitation*. Boston: Center for Psychiatric Rehabilitation.
- Guit, B. (2006). Autisme Spectrum Stoornis (ASS) en onderwijszorg. In J. van Balkom (red.), *Autisme in het voorgezet onderwijs* (pp.57-70). Antwerpen- Apeldoorn: Garant.
- Meganck, H. (2006). Duidelijk zijn is een 'werkwoord'. In J. van Balkom (red.), *Autisme in het voorgezet onderwijs* (pp.9-16). Antwerpen- Apeldoorn: Garant.
- Nauta, P. & Giesing, M. (2006). *Achtergronden van en tips voor de omgang met leerlingen met een specifieke hulpvraag*. Ferwert: Uitgeverij Nauta en Giesing
- Nevid, J.S., Rathus, S.A. & Greene, B. (2008). *Psychiatrie een inleiding*. Amsterdam: Pearson Education Benelux.
- Pols, R.A. (2002). *Onderwijs aan autistiforme leerlingen*. www.outsider.net (voorzitter NVA)
- Roeyers, H. & Warreijn, P. (2008). Pervasieve ontwikkelingsstoornissen. In P. Prins & C. Braet (red.), *Handboek klinische ontwikkelingspsychologie* (pp.427-448). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Swildens, W., Van Busschbach, J. T., Michon, H., Kroon, H., Koeter, M. W., Wiersma, D. & Van Os, J. (2011). Effectively working on rehabilitation goals: 24-month outcome of a randomized controlled trial of the Boston psychiatric rehabilitation approach. *Canadian Journal of Psychiatry*, 56(12), 751-760.

BIJLAGE 1 Vaardigheden en kwaliteiten

Voorbeelden van vaardigheden	Voorbeelden van kwaliteiten
Communiceren	Aanpassingsvermogen
Interviewen	Analytisch vermogen
Luisteren	Behulpzaamheid
Onderhandelen	Betrouwbaarheid
Overtuigen	Commercieel inzicht
Presenteren	Contactueel ingesteld
Raad geven	Creatief
Schrijven	Coördinatietalent
Spreken met 1 persoon	Doorzettingsvermogen
Spreken in een groep	Enthousiasme
Mondeling verslag uitbrengen	Flexibel
Schriftelijk verslag uitbrengen	Gevoel voor cijfers
Organiseren	Gevoel voor details
Gegevens verzamelen	Gevoel voor humor
Gegevens op een rij zetten	Geduldig
Prioriteiten stellen	Handelsgeest
Problemen oplossen	Initiatiefnemer
Administratie doen	Kostenbewust
Sturen	Kunstzinnig
Aanvoeren	Leergierig
Aanwijzingen geven	Logisch denkend
Adviseren	Loyaal
Bedenken	Leidinggevende capaciteiten
Opzetten	Mensenkennis
Leiding nemen	Overtuigingskracht
Delegeren: taken verdelen	Organisatietalent
Anderen motiveren	Onderhandelingsbekwaam
Overzicht houden	Ondernemend
Controleren	Planmatig
Berekenen	Praktisch
Budget opstellen	Precies
(financiële) analyse maken	Schrijfvaardig
Systeem ontwikkelen	Spreekvaardig
Kwaliteit beoordelen	Standvastig
	Technisch
	Vindingrijk
	Zakelijk

[Geef tekst op]

BIJLAGE 2 Waarden

Sfeer	Structuur	Groei	Verwantschap
Zorgzaamheid	Stabiliteit	Samenhang	Humor
Gezondheid	Creativiteit	Continuïteit	Afwisseling
Opwindendheid	Duidelijkheid	Erkenning	Respect
Rust	Loyaliteit	Kwaliteit	Financiën
Gezelligheid	Contacten	Evenwicht	Geloof
Speelsheid	Diploma	Grenzen	Warmte
Nuttig	Lichaamsbeweging	Communicatie	Heldere afspraken
Ontspanning	Ontwikkeling	Dynamiek	Onafhankelijkheid
Haalbaarheid	Zelfstandigheid	Steun	Spiritualiteit
Vrijheid	Veiligheid	Onbezorgdheid	Zekerheid
Haalbaarheid	Uitdaging	Status	Waardering
Passie	Resultaat	Milieu	Verantwoordelijkheid
....	....	....	....

[Geef tekst op]

BIJLAGE 3 Ideeënlijst persoonlijke criteria

1. Toelatingscriteria	5. Financiële aspecten
Toelatingsexamen	Lesgeld, collegegeld
Niveau van de opleiding	Examengelden
Specifieke vaardigheden	Kosten boeken
Benodigde werkervaring	Inschrijfgeld
Studiebegeleiding	Aard van betaling
	Studiefinanciering
2. Rol als student	Andere tegemoetkoming in de kosten
Deelnameverplichting	Werken en leren
Soort studie (deeltijd; voltijd; BBL; cursus e.d.)	
Activiteiten rond de studie	6. Leeractiviteiten
	Aantal leeractiviteiten
3. Omgeving/ Leerplek	Verschil in leeractiviteiten
Aard van de buurt	Niveau van het onderwijs
Afstand tot eigen woning/kamer	Huiswerk
Afstand tot openbaar vervoer	Hoe zien de lessen eruit (onderwijsvorm: hoorcollege; werkcollege; werkgroep; projectgroep e.d.)
Omvang schoolgebouw	Activiteiten naast het onderwijs
Omvang schoolorganisatie	Onderwijsmethode
Parkeergelegenheid	
Toegankelijkheid van het gebouw	7. Medestudenten- cursisten
Aantal etages	Kantine
Lift, trappen	Aantal studenten totaal
Soort gebouw	Aantal studenten per onderwijsvorm, omvang van de klas (hoorcollege, werkcollege, werkgroep, projectgroep e.d.)
Gemeenschappelijke ruimte en individuele ruimte (ruimte om je terug te trekken)	Leeftijd studenten
	Geslacht studenten
4. Docenten	Levensbeschouwing
Aantal docenten waar je mee te maken krijgt	Etnische achtergrond(en)
Niveau opleiding docenten	Belangstelling
Kennis	Kennis
Sociale vaardigheden	Sociale vaardigheden
Waarden	Houding
Leeftijd	Sociaal economische status
Belangstelling	Lotgenoten of juist niet
Levensbeschouwing	
Geslacht docenten	8. Doel studie, cursus
Mentor of studieloopbaanbegeleider	Maatschappelijke vaardigheden
Decaan, beschikbaarheid, invloed	Positie arbeidsmarkt
Extra begeleidingsmogelijkheden	Diploma, titel, niveau
	Hobby

[Geef tekst op]

BIJLAGE 4 Richting kiezen

Richting	Beschrijving
Economie en management	Ben jij geïnteresseerd in actuele economische vraagstukken en kun je goed met cijfers omgaan? Lijkt het je leuk om een bedrijf te reorganiseren of een leidinggevende functie in het bedrijfsleven uit te oefenen? Dan kun je een studie uit deze studiegroep kiezen. Je bent praktisch en ondernemend ingesteld en vakken als wiskunde, management en organisatie en economie behoren tot je favoriete vakken.
Recht en bestuur	Deze richting is gericht op het openbaar bestuur van nationaal (politiek) tot lokaalniveau (gemeenten en waterschappen). Je bestudeert het rechtssysteem, de marktsector en de politiek. De werkzaamheden zijn met name op bestuurs- en beleidsniveau zoals: verkiezingen, referenda, verdeling van restzetels, bevoegdheden van burgermeesters, korpschefs en ministers. Om de uiteenlopende zaken waar je mee te maken krijgt nauwkeurig op te kunnen lossen, is het belangrijk dat je logisch kunt denken en goed kunt analyseren.
Taal en communicatie	Je vindt schrijven en presenteren leuk en bent geïnteresseerd in de invloed die de media uitoefenen op de samenleving. Je wilt weten hoe bedrijven effectief kunnen communiceren met hun consumenten. Ook vind je het leren van een vreemde taal interessant. Beroepen waar je aan kunt denken zijn: journalist, tolk en vertaler.
Techniek	Je hebt plezier in exacte vakken, je bent creatief, wilt weten hoe dingen in elkaar zitten en je houdt van de laatste technische snufjes. Je bent nieuwsgierig en je vindt het leuk om problemen op te lossen. Verder wil je vooral praktisch bezig zijn en niet alleen maar theorie leren. Ook is het belangrijk dat je nauwkeurig en zelfstandig kunt werken.
Onderwijs	Je bent zelfstandig, hebt een groot verantwoordelijkheidsgevoel en vindt het leuk om voor een klas te staan. Verder ben je open en communicatief ingesteld. Bij de richting onderwijs draait het om anderen wat leren. Leraar in het basis onderwijs of voortgezet onderwijs. Je kunt leraar worden op sportgebied of van een specifiek vak. Naast leraar kun je ook mentor of coach worden, of misschien iets in het management doen op een school.
Mens en gedrag	Je voelt je betrokken bij maatschappelijke ontwikkelingen en je hebt graag contact met mensen. Je wilt alles weten over de mens, het gedrag en de werking van de maatschappij. Je bent sociaal vaardig, nieuwsgierig en kunt goed luisteren. Op de middelbare school heb je bij voorkeur een maatschappijprofiel gedaan, maar dat is zeker geen vereiste. Je kunt denken aan richtingen als (ortho)pedagogiek, sociologie, psychologie en opleidingen tot hulpverlener.

Veiligheid	Functies onder veiligheid houden zich bezig met de openbare orde, arbeidsomstandigheden en milieu. Hierbij breng je veiligheidsproblemen in kaart, stel je passende veiligheidsadviezen op en bewaak je zelf de veiligheid. Je houdt daarbij rekening met de juridische, financiële, organisatorische en bestuurlijke kant van het veiligheidsprobleem. Je werkt tussen verschillende veiligheidsdisciplines zoals de politie, gemeente, brandweer en beveiligers.
Gezondheid	De gezondheidszorg in een bepaald land is het geheel aan activiteiten dat gericht is op de verbetering van de gezondheid van de mensen in dat land. Voorbeelden hiervan zijn de beroepen in het ziekenhuis, tandarts, sport & bewegen en beroepen die zich bezig houden met voeding.
Natuur , milieu en landbouw	Je bent geboeid door plant, dier, mens en aarde. Je hebt interesse in exacte vakken, bent nieuwsgierig van aard en je kunt precies werken. Je wilt niet alleen maar luisteren en lezen, maar je wilt ook in de praktijk aan het werk.
Kunst en cultuur	Onder cultuur wordt verstaan alle dingen die mensen denken, doen en hebben: gewoonten en gebruiken, godsdienst, normen en waarden, bestaanswijze, muziek en voorwerpen, eetgewoonten en wijze van kleden, bouwwerken. Onder kunst wordt in het algemeen verstaan: het product van creatieve menselijke uitingen zoals schilderen, tekenen, beeldhouwen, fotografie, film, interactieve media, literatuur, poëzie, theater, muziek, zang, dans, of bouwkunde.

BIJLAGE 5 Oriëntatieblad

Bezochte site en/of naam onderwijsinstelling	Naam opleiding	Voor mij belangrijke informatie	Datum van de open dag	Lijkt mij dit een leuke opleiding?	Is er sprake van een loting of decentrale selectie?
				☐ Ja ☐ Nee	☐ Ja ☐ Nee
				☐ Ja ☐ Nee	☐ Ja ☐ Nee
				☐ Ja ☐ Nee	☐ Ja ☐ Nee
				☐ Ja ☐ Nee	☐ Ja ☐ Nee
				☐ Ja ☐ Nee	☐ Ja ☐ Nee
				☐ Ja ☐ Nee	☐ Ja ☐ Nee
				☐ Ja ☐ Nee	☐ Ja ☐ Nee

[Geef tekst op]

BIJLAGE 6 Interview een beroepsbeoefenaar

Naast de informatie die je op het internet kunt vinden kun je ook in gesprek gaan met een persoon die een beroep dat jou interessant lijkt uitoefent. Vraag aan iemand uit je netwerk of zij iemand kennen die dat beroep heeft. Bedenk van te voren welke vragen je wilt stellen. Maak bij het opstellen van je vragen gebruik van je persoonlijke criteria. Informeer naar wat jij belangrijk vindt. Vraag naar de leuke en minder leuke kanten van het beroep. Op deze manier kun je een duidelijk beeld krijgen. Je zou daarnaast kunnen vragen om een dag mee te lopen.

Schrijf hieronder op wie je wanneer wilt gaan benaderen en hoe je dat wilt gaan doen

Wie ga ik benaderen?	Wanneer?	Hoe?

Schrijf hieronder de vragen op die je wilt stellen

Beroepsbeoefenaar Naam	Vragen	Antwoord

BIJLAGE 7 Voorbeeldbrochure Kieskeurig

Praktische informatie

Waar:

Wanneer: (data en tijdstippen)

Begeleiding van:

Kosten:

Opgave:

Voor opgave en inlichtingen kun je/ kunt u terecht bij:

(naam docent) .....

(mailadres docent) E-mail: .....

(Tel docent) Tel: .....

(naam decaan) .....

(mailadres decaan) E-mail: .....

(Tel decaan) Tel: .....

Logo school

Deze cursus is ontwikkeld voor leerlingen met ASS door het lectoraat Rehabilitatie van de Hanzehogeschool in samenwerking met RSG Wolfsbos te Hoogeveen

Informatie 'Begeleid Leren' : www.begeleiders.nl

Kieskeurig

Ondersteuning bij het kiezen van een vervolgopleiding
voor middelbare scholieren
HAVO en VWO

Een cursus van 8 bijeenkomsten
Op..... (naam school), locatie ..... (adres)
Van september .....tot januari .....

Je staat voor een belangrijke keuze in je leven: het kiezen van een vervolgopleiding of studie!

En kiezen kan heel lastig zijn

Omdat:

- je goed moet weten en onder woorden kunnen brengen wie je bent, weten wat je sterke en zwakke kanten zijn
- er heel veel studiemogelijkheden zijn
- het moeilijk is een concrete voorstelling van de studiepraktijk te maken op grond van theoretische informatie
- het lastig kan zijn om praktische informatie over een studie te verkrijgen

en, last but not least, omdat een verkeerde keuze tijd, geld, maar vooral ook frustratie kost!

Daarom wordt er op .....(naam school), de cursus KIESKEURIG aangeboden!

Dit is een cursus van 8 bijeenkomsten voor een groep van maximaal 10 leerlingen waarin je zowel groepsgerichte als individuele begeleiding krijgt.

Er wordt gewerkt aan de hand van een map met cursusmateriaal gebaseerd op methodiek “kiezen, verkrijgen en behouden” van een opleiding. Ook zijn er beperkt huiswerkopdrachten.

Programma inhoud

1. Verkennen

- Beschrijven wie je bent. Wat zijn je talenten, interesses en waarden?
- Beschrijven waar je goed en minder goed in bent. Welke studievaardigheden beheers je?

2. Kiezen

- Persoonlijke criteria achterhalen met behulp van eerdere leerervaringen en waarden en interesses.
- Zoeken naar opleidingsmogelijkheden.
- Een keuze maken nadat de mogelijkheden met elkaar vergeleken zijn.

3. Vooruitblikken: verkrijgen

- Op een rij zetten wat je moet doen om aan de studie te kunnen beginnen.

4. Vooruitblikken: Behouden van een opleiding

- Op een rij zetten wat je nodig hebt aan vaardigheden en hulpbronnen om de studie te kunnen volhouden.
- Een keuze maken of je openheid wilt geven over mogelijke beperkingen.

BIJLAGE 8 De mindmap

Dit is opdracht 1. Mindmap

De opdracht is onderdeel van bijeenkomst 1.

Doel

Leerlingen stellen zich voor aan de groep.

Werkwijze

Leerlingen geven met trefwoorden antwoord op een aantal vragen. Aan de hand van de trefwoorden kunnen ze zichzelf kort voorstellen.

Indien er vragen komen, of ze komen tijdens de plenaire bespreking nog op nieuwe ideeën, dan kunnen deze er gemakkelijk aan toegevoegd worden.

Materiaal

Opdracht 1 in het cursusboek

Flip-over vellen of witte vellen A3 formaat. (door de grootte kunnen anderen makkelijk meekijken bij de presentatie).

Stiften

Plakband of magneten om de papieren op te hangen

Instructie

Maak een cirkel op het papier van waaruit minimaal 8 pijlen vertrekken.

Schrijf je naam in de cirkel.

Schrijf aan het eind van iedere pijl zo leesbaar mogelijk, iets over de thema's die in de opdracht genoemd worden (Waarom deze cursus? Hobby's? etc.)

Bespreek de cirkels na door iedere leerling toelichting te laten geven.

Nabespreking

- Presenteer als docent en assistent ook uw eigen mindmap
- Vraag door als het onduidelijk is.
- Stimuleer dat leerlingen elkaar vragen stellen.

BIJLAGE 9 De stille wanddiscussie

Dit is opdracht 15. Openheid geven

De opdracht is onderdeel van bijeenkomst 8.

Doel

Meningsvorming over openheidgeven over een ervaren beperking

Werkwijze

Leerlingen voeren een schriftelijke discussie over openheid geven. Er wordt dus niet gesproken tijdens deze opdracht.

Twee flappen worden een eind van elkaar in het lokaal opgehangen.

De flappen beginnen ieder met een andere uitspraak.

De stellingen “ik bespreek mijn beperkingen op een opleiding, omdat..... ” en “ik bespreek mijn beperkingen niet op een opleiding omdat.....”.

De uitspraken worden door de leerlingen aangevuld. Inzichten, gevoelens en standpunten kunnen opgeschreven worden.

Er kan ook gereageerd worden op de schriftelijke uitlatingen van anderen. Iemand is het er mee eens of juist niet mee eens omdat.....

In de plenaire bespreking wordt de inhoud van de flap samengevat door de docent en worden opmerkelijke uitspraken besproken.

Material

Op 2 (of 4, afhankelijk van het aantal deelnemers) flappen worden de volgende uitspraken geschreven. Flap 1 “ik bespreek mijn beperkingen op een opleiding, omdat..... ” en Flap 2 “ik bespreek mijn beperkingen niet op een opleiding omdat.....”.

Plakband of magneten om de flappen op te hangen.

Voor iedere leerling een -liefst andere kleur- stift.

Instructie

Leg de regels en het doel uit.

Zorg dat de flappen klaar zijn en opgehangen worden.

Nabespreking

- Geef een samenvatting.
- Vraag een aantal leerlingen of zij toelichting willen geven bij een uitspraak, indien dit onduidelijk is.
- Benoem overeenkomsten en verschillen. Vraag ook of leerlingen uitspraken herkennen.
- Benadruk het individuele aspect . Wat voor de één werkt, hoeft voor de andere geen goede oplossing te zijn. Het is altijd ‘maatwerk’.
- Welke creatieve aanvullingen zijn er bedacht? Brengen deze aanvullingen anderen ook op een idee?

BIJLAGE 10 Aanwijzingen per opdracht

Hieronder volgen aanwijzingen per opdracht. Neem de PPT met opdrachten en voorbeelden en het cursusboek voor leerlingen erbij waarin alle opdrachten zijn uitgewerkt.

Aanwijzingen per opdracht

1. Mindmap	<ul style="list-style-type: none"> • Maak als docent een eigen mindmap. Behandel hierin ook de vragen zoals opgenomen in de opdracht. • Sta tijdens de nabespreking stil bij de motivatie voor het volgen van de cursus. Als leerlingen zich gedwongen voelen de cursus te doen is de kans op de effectiviteit van de cursus direct kleiner. Benadruk dat deelname vrijwillig is en geef de leerling bedenktijd. • Bij hobby's en interesses kort stilstaan, dit komt in volgende opdracht meer specifiek aan de orde
2. Je interesses	<ul style="list-style-type: none"> • Zorg ervoor de leerlingen zich er bewust van zijn dat zij hun interesses uit de mindmap voor deze opdracht kunnen gebruiken. Eventuele vergeten interesses en/of hobby's kunnen alsnog aan de lijst toegevoegd worden. • Benader de tabel in stukjes. Vul kolom voor kolom of rij voor rij in. • Benoem voorbeelden.
3. Beschrijf je studieresultaten	<ul style="list-style-type: none"> • Behandel een ingevuld voorbeeld. • Sta stil hoe iemand bij een profielkeuze is gekomen, hier heeft de leerling ook moeten kiezen. • Stel extra vragen als een leerling aangeeft het verkeerde profiel gekozen te hebben. Was dit een inschattingsfout ("Ik dacht dat ik goed was in wiskunde, maar ik ben geen beta-leerling") of een keuze waarbij anderen voor de leerling beslist hebben ("Mijn ouders/ docenten dachten dat dit het beste voor mij was."). Hoe zou de leerling nu opnieuw kiezen?. • Iets kunnen betekent niet dat je het automatisch leuk vindt. Bespreek dit goed met de leerlingen. • De opdracht goed nabespreken: is het een punt voor je persoonlijke criteria?
4. Schat je studievaardigheden in	<ul style="list-style-type: none"> • Geef uitleg over herkomst van deze punten: deze vaardigheden zijn door studenten aangegeven als belangrijk om een studie met succes en tevredenheid te kunnen volgen. Zo komt ook het punt "ik kan mijn eigen lichaam verzorgen" op de lijst. Uiterlijke verzorging kan in het sociale verkeer tussen studenten een belangrijk aandachtspunt zijn. • Maak het onderscheid duidelijk tussen <i>aandachtspunt</i> en <i>persoonlijk criterium</i>. <i>Aandachtspunt</i> betekent dat je het wel herkent als iets dat lastig is, maar dat hoeft nog niet te betekenen dat je daar in een vervolgstudie last van hoeft te hebben. <i>Persoonlijk criterium</i> betekent dat het soms zo lastig is, dat je het in een volgende studie niet meer wil doen. (Voorbeeld Sam > samenwerken aan projecten). Het kan ook positief een rol spelen. Aandachtspunt waar je goed in bent wil je juist gebruiken in je volgende studie. (Voorbeeld Sam >

	<p>netjes werken).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het is mogelijk dat niet alle punten aan de orde geweest zijn of dat de leerling het lastig vindt dit zelf in te schatten. Bespreek wie er in dat geval wellicht wel goed zicht op heeft en vraag of de leerling het aan betreffende persoon wil voorleggen. • Biedt tussentijdse hulp aan als docent en geef voorbeelden van de vaardigheid. “Ik kan inspelen op de behoefte van een ander” wil zeggen dat ....”wanneer een ander jou bijvoorbeeld vraagt om aantekeningen te maken omdat hij een les zal missen, dat je de aantekeningen maakt en doorstuurt aan je medeleerling”. • Bij de nabespreking kun je leerlingen ook onderling voorbeelden laten benoemen. Waar hebben zij concreet aan gedacht bij het invullen van een ja of nee?
Huiswerkopdracht A. Mening van belangrijke anderen	<ul style="list-style-type: none"> • Vraag of leerlingen een idee hebben wie ze voor deze opdracht kunnen benaderen. Benadruk het belang. Geef ook aan dat feedback vragen/ ontvangen binnen opleidingen zeer gebruikelijk is. • Moedig leerlingen aan om tijdig mensen te benaderen. Bespreek wanneer je de huiswerkopdracht weer wilt bespreken (bijeenkomst 4) • Zorg dat de lijst als eenzijdig bedrukt in de bijlage van het cursusboek voor leerlingen zit. Zo niet, kopieer de lijst dan enkelzijdig.
5. Beschrijf je talenten	<ul style="list-style-type: none"> • Minimaal drie voorbeelden aanbieden. Wordt als lastige opdracht ervaren. • Benoem het belang van deze opdracht. Bij de keuzecheck die opleidingen verplicht zijn te doen nadat je je hebt aangemeld wordt gevraagd naar je sterke punten. • Stel vragen en vraag door. Gebruik voorbeelden van medeleerlingen. • Mogelijke optie bijlage 6 Vaardigheden en kwaliteiten uitdelen/presenteren.
6. Je waarden bepalen	<ul style="list-style-type: none"> • Geef een voorbeeld van Sam. • Gebruik de waardenlijst in bijlage 3 • Geef ook hier de reden en het belang aan. Als je een keuze maakt spelen waarden vaak een belangrijke rol. • Veel waarden zijn abstracte begrippen. Vraag naar concrete voorbeelden. Als ‘familie’ bijvoorbeeld een belangrijke waarde is, wat betekent dit dan voor jou? Zijn dit je ouders en zus? Of bedoel je ook opa’s en oma’s? In welke zin zijn ze belangrijk voor je? Doen ze iets voor je? Ben je vaak bij elkaar?
7. Beschrijf je aandachtspunten	<ul style="list-style-type: none"> • Geef een voorbeeld van Sam. • Geef ook hier de reden en het belang aan. Negatieve ervaringen geven ook veel informatie over aandachtspunten bij het kiezen. Vertel een eigen negatieve ervaring en de aandachtspunten die die opgeleverd heeft bij een volgende keuze.
Huiswerkopdracht B. Terugkoppeling mening van belangrijke anderen	<ul style="list-style-type: none"> • Bespreek deze terugkoppeling bijeenkomst 4. • Vraag of het ieder gelukt is en waarom het mogelijk niet gelukt is. Benadruk nogmaals het belang en geef leerlingen extra tijd om opnieuw iemand te benaderen.

	<ul style="list-style-type: none"> • Help leerlingen met het ‘vertalen’ van een opmerking in een mogelijk aandachtspunt. • Uit de pilots blijkt dat sommige leerlingen zich niet bewust zijn van het feit dan zij door de buitenwereld anders worden gezien. Sta hierbij stil in de nabespreking. • Geef een voorbeeld van een opmerking waarbij een leerling kiest om het wél als aandachtspunt mee te nemen en een voorbeeld waarbij dit niet het geval is.
8. Je persoonlijke criteria vaststellen	<ul style="list-style-type: none"> • Belangrijke opdracht. Vormt basis voor de vervolgbijeenkomsten • Gebruik bijlage 7 om extra handvatten te bieden voor het samenstellen van persoonlijke criteria • Schakel een assistent in
9. Met z’n allen op onderzoek uit	<ul style="list-style-type: none"> • Verschillende voorbeelden gebruiken en laten zien. Onder anders Sam. Laten zien hoe je zoekt. Maken een koppeling naar opdracht 10 door het schema alvast te presenteren.
10. Kiezen van een richting of domein	<ul style="list-style-type: none"> • Schema toelichten • Extra begeleiding inschakelen is noodzakelijk
11. Op onderzoek uit!	<ul style="list-style-type: none"> • Extra begeleiding inschakelen in noodzakelijk
C. Presentatie voorbereiden	<ul style="list-style-type: none"> • Duidelijk vooraf bespreken wat er verwacht wordt van de leerling. Het hoeft geen uitgebreide presentatie te zijn. Wel belangrijk dat er antwoord op de vragen komt. • Zorg dat er ook een mogelijkheid is voor digitale presentatie • Indien een leerling niets heeft opgeschreven, maar wel vertelt, vraag een van de medeleerlingen dit te noteren tijdens de presentatie. Gebruik eventueel een flip-over.
D. Beroepsbeoefenaar benaderen	<ul style="list-style-type: none"> • Houd rekening met een extra week inplannen voor leerlingen die meer tijd nodig zijn bij het zoeken. Deze leerlingen krijgen in plaats van acht, negen of tien bijeenkomsten. Dit vooraf melden, zodat de leerling hier rekening mee kan houden • Vraag of leerlingen een idee hebben wie ze voor deze opdracht kunnen benaderen. Brainstorm mee. Gebruik eigen netwerk en netwerk van medeleerlingen. • Hoe concreter hoe beter: namen, mailadressen en telefoonnummers benoemen en laten opschrijven • Benadruk het belang. Geef ook aan dat informatie verzamelen en professionals benaderen binnen opleidingen zeer gebruikelijk is. • Moedig leerlingen aan om tijdig mensen te benaderen. • Bij terugkoppeling woorden onderstrepen of noteren die kunnen helpen bij het gericht zoeken op internet.
12. Presentatie keuze	<ul style="list-style-type: none"> • Presenteren kan eventueel ook in een kring in plaats van voor de klas • Nogmaals benadrukken wat er verwacht wordt van de leerling. • Benadrukken dat het presenteren en motiveren van je keuze voor een opleiding vaak gevraagd wordt in de praktijk. Dat begint al bij de studiekeuzecheck. • Bij onbeantwoorde vragen doorverwijzen/ samenwerken met de decaan.
13. To do list	<ul style="list-style-type: none"> • Nodig een decaan uit voor een gastcollege van 20 minuten over regelingen en financiering.

14. Knelpunten	<ul style="list-style-type: none"> • Grafisch: kopieer het spel in kleur zodat de verschillende onderdelen herkenbaar zijn. Plastificeer ze en snijdt ze uit. • Geef voorbeelden • Moedig leerlingen aan hun eigen knelpunten, kwaliteiten, vaardigheden en hulpbronnen aan te vullen
15. vertel ik het wel of vertel ik het niet?	<ul style="list-style-type: none"> • Neem de tijd voor de stille wand discussie. Ook als er de eerste minuten niemand start. Indien het te lang duurt start dan zelf met een voorbeeld. • Bespreek goed na. Benadruk individuele keuze om wel of niet openheid te geven.

BIJLAGE 11 Knelpuntenspel

Dit is opdracht 14. Knelpunten

De opdracht is onderdeel van bijeenkomst 7.

Doel

Vaststellen van mogelijke knelpunten die de studievoortgang kunnen belemmeren

Werkwijze

Leerlingen zoeken oplossingen voor knelpunten die zij (mogelijk) ervaren tijdens het volgen van een opleiding. Bij de oplossingen onderscheiden ze kwaliteiten, vaardigheden en hulpbronnen die ze in kunnen zetten.

Materiaal

Op de vervolgpagina's zijn regels met zinnen die beginnen met ' ik.... 'afgebeeld.

De drie stappen: 1. knelpunt > 2. kwaliteiten en > 3. hulpbronnen en vaardigheden hebben allen een andere kleur.

Kopieer de bladen met de kleuren. (per drie leerlingen één keer de serie uitprinten)

Knip de regels horizontaal uit.

Instructie

Leg de regels uitgespreid op drie tafels. Op een tafel de knelpunten (rood), op een tweede tafel de kwaliteiten (blauw) en op een derde tafel de Hulpbronnen en vaardigheden (groen).

Laat leerlingen minimaal drie knelpunten kiezen die zij herkennen. Vervolgens per knelpunt kijken op tafel 2 en tafel 3 welke regels/uitspraken zouden kunnen bijdragen aan de oplossing van dit knelpunt.

Verwijs naar opdracht 14 in het cursusboek, waar aantekeningen naar aanleiding van deze opdracht genoteerd kunnen worden.

Uiteraard is het mogelijk de knelpunten, kwaliteiten en oplossingen in de vorm van hulpbronnen of vaardigheden aan te vullen. Gebruik hiervoor de onvoltooide uitspraken " Ik....."

Nabespreking

- Vraag een aantal leerlingen hun knelpunt en mogelijke oplossing te benoemen.
- Vraag ook of leerlingen knelpunten herkennen, maar op andere oplossingen komen. Benadruk het individuele aspect. Wat voor de één werkt, hoeft voor de andere geen oplossing te zijn. Oplossingen zijn altijd 'maatwerk'.
- Welke aanvullingen zijn er bedacht? Brengen deze aanvullingen anderen ook op een idee?
- Benadruk het feit dat knelpunten altijd om ACTIE vragen. Vandaar dat alle regels beginnen met "Ik....."

Mogelijke Knelpunten

Ik doe alsof er niets aan de hand is, terwijl ik een probleem ervaar

Ik heb moeite om op mijn beurt te wachten, om vragen te stellen

Ik vind het lastig om met veranderingen om te gaan

Ik reageer impulsief als er iets vervelends gebeurt

Ik vind het lastig in een tekst hoofd en bijzaken te onderscheiden

Ik voel me vaak onbegrepen

Ik vind het lastig om hulp te vragen

Mijn stemming kan erg wisselen

Ik ben snel afgeleid

Door studiedruk kan de spanning kan erg oplopen

Ik kan slecht luisteren

Ik stel te hoge eisen aan mezelf

Ik kan slecht stilzitten

Ik heb vaak gebrek aan energie

Ik heb geen plezier in het contact met klasgenoten

Ik pieker veel

Ik heb moeite met slapen

Ik schaam me vaak voor klasgenoten

Ik voel me continu gespannen

Ik heb moeite met het verwerken van gesproken informatie

Ik heb moeite met concentratie

Ik heb moeite met plannen van huiswerk

Ik ben slecht in het uiten van kritiek

Ik kan niet goed reageren op kritiek

Ik vind het lastig een vraag te stellen in de klas

Ik.....

Ik.....

Kwaliteiten die je zou kunnen inzetten

Ik ben punctueel

Ik maak gebruik van mijn talenten: .....

Ik ben plichtsgetrouw

Ik “ga ervoor”

Ik let goed op details

Bij mij is “Afspraak, afspraak”

Ik ben betrouwbaar

Ik kan goed informatie opzoeken

Ik.....

Ik.....

Mogelijke vaardigheden / hulpbronnen

⇒ oplossingen voor een knelpunt

Regelmatig sporten en bewegen

Ik gebruik mijn sterke punten: .....!

Ik doe ontspanningsoefeningen

Ik mediteer

Ik neem regelmatig pauze bij het studeren

Ik vraag de docent of hij het huiswerk op het schrijft

Ik maak een weekindeling

Ik schrijf mijn gevoelens op

Ik maak een vaste studeerafspraak met een medestudent

Ik bespreek mijn gevoelens met iemand

Ik ga op tijd naar bed en eet regelmatig en gezond

Ik stel niet te hoge eisen aan schoolprestaties

Ik houd mijn map goed bij: alles achter zijn eigen tabblad

Ik praat met de belangrijkste mensen in mijn omgeving over mijn problemen

Ik ga beter om met mijn energie

Ik zorg voor een goede school- en dag planning

Ik leg mijn spullen voor school op een vaste plaats

Ik Vraag om een rustige studieruimte

Ik gebruik een agenda en schrijf al mijn afspraken op

Ik zoek in de les een plek waar ik het minst wordt afgeleid

Ik maak met een studiegroep vaste afspraken en leg uit dat dat heel belangrijk voor mij is

BIJLAGE 13 Evaluatie

Organisatorische evaluatie

Onderwerp	Wat vond ik daarvan?	Tips voor verbetering
<ul style="list-style-type: none"> • Ruimte		
<ul style="list-style-type: none"> • Tijdstip op de dag		
<ul style="list-style-type: none"> • Tijdstip in de week		
<ul style="list-style-type: none"> • Tijdstip in het schooljaar		
<ul style="list-style-type: none"> • Catering		
<ul style="list-style-type: none"> • Groepsgrootte		
<ul style="list-style-type: none"> • Aantal begeleiders		
<ul style="list-style-type: none"> • Cursusmateriaal (verzorging)		
<ul style="list-style-type: none"> • Duidelijke afspraken		
<ul style="list-style-type: none"> • Bereikbaarheid begeleiders		

Inhoudelijk evaluatie

Onderwerp
<ul style="list-style-type: none">
• Keuze gemaakt?
<ul style="list-style-type: none">
• Tweede optie keuze?
<ul style="list-style-type: none">
• Cursusmateriaal inhoudelijk: structuur, taal, voorbeelden
<ul style="list-style-type: none">
• Opdrachten (per opdracht: nut, instructie, hoeveelheid)
<ul style="list-style-type: none">
• Proces groep: veiligheid en uitwisseling
<ul style="list-style-type: none">
• Begeleiding